Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi, Cilt/Volume 3, Sayı/Number 1, Temmuz July 2014, ss. 37-51.

BULGARİSTAN TARİH DERS KİTAPLARINDA TÜRK AZINLIĞIN YERİNE İLİŞKİN BAZI GÖZLEMLER

Mümin İSOV[*]

ÖZET

Bu makale, Bulgar Devleti'nin kuruluşundan itibaren tarih ders kitaplarındaki millet fikrini takip ederek bir azınlık topluluğu olan Bulgaristan Türklerinin eğitimdeki yerini tespit etmeyi amaçlamaktadır. Bu yer az veya çok 1878'de sona eren Osmanlı hâkimiyetinin tarihî bir devamı olarak görülmektedir. Bu bakış açısı, bütün Balkan ülkelerinin millet anlayışlarında olduğu gibi Bulgar millet anlayışında da kolektif kimliğin ve devlet meşruiyetinin Osmanlı mirasına karşı tepki olarak geliştiğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Bulgaristan Türkleri, Bulgar Milliyetçiliği, Milliyetçilik Fikri, Kolektif Kimlik, Tarih Ders Kitapları.

SOME OBSERVATIONS REGARDING THE PLACE OF THE TURKISH MINORITY IN HISTORY TEXTBOOKS OF BULGARIA

ABSTRACT

By following the idea of nationalism idea in history textbooks of Bulgaria since the foundation of the country, this article aims to place the role of education for the Turks of Bulgaria who constitute a minority community. This place of education is more or less perceived as the continuation of the Ottoman regime that ended in Bulgaria in 1878. Thus, as it is the case for all Balkan countries, this way of interpretation shows that collective identity and state legality has developed as a reaction against the Ottoman heritage.

Keywords: Turks of Bulgaria, Bulgarian Nationalism, Nationalist Idea, Collective Identity, History Textbooks.

[*]Yrd. Doç. Dr., Trakya Üniversitesi Balkan Araştırma Enstitüsü Balkan Tarihi Anabilim Dalı, Edirne, E-mektup: mumunisov@trakya.edu.tr.

Giriş

Millet ve milliyetçilik kuramcılarından biri olan Ernest Gellner'e göre: "*İki kişi ancak birbirini aynı milletin ferdi olarak kabul ederlerse aynı millete ait olabilirler*".[1]

Ernest Gellner'in bu kuralını Bulgar toplumuna uyguladığımızda, birçok önemli soruyu da akla getirir: Acaba çoğunluğun temsilcileri ülkedeki azınlıkları milletin ayrılmaz bir parçası olarak kabul ediyorlar mı? Türkler, Çingeneler, Yahudiler, Ermeniler ve sair azınlık grupların üyeleri de Bulgarları nasıl kabul ediyorlar? Bunlar birbirlerini aynı milletin mensupları olarak görüyorlar mı?

İşte bu çalışmamızın amacı, Bulgar Devleti'nin kuruluşundan itibaren tarih ders kitaplarındaki millet tasavvurunu genel hatlarıyla takip ederek, bu süreç içerisinde Bulgaristan Türklerinin bir azınlık topluluğu olarak millî eğitimdeki yerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. 1878'den sonra kurulan Bulgar devletinin millet anlayışında Türkler, Osmanlı'nın bir devamı olarak nitelendirilmektedirler. Osmanlı mirası da bütün boyutlarıyla millî propagandada -Bulgar toplumsal kimliğin inşasında ve devletin meşrulaştırılmasında- önemli ve hatta temel bir rol oynamaktadır. Bu özellik, sadece Bulgar milliyetçiliğine has olmayıp diğer Balkan milliyetçiliklerinde de görülmektedir.[2]

Anthony Smith'e göre: "*Milliyetçilik, bir bukalemun gibi çevresindeki renklerle boyanır.*"[3] Benedict Anderson da benzer bir mantıkla milliyetçiliğin[4] kendi gelişim sürecinde siyasî rejimler, tarihî şartlar,

[1] I. Gelner, *Natsii i Natsionalizım*, Sofya, 1999, s. 14.
[2] M. Todorova, *Balkani - Balkanizım*, Sofya, 2004, s. 258-276.
[3] A. Smit, *Natsionalnata İdentiçnost*, Sofya 2000, s. 110.
[4] Milliyetçilik tipolojisi hakkında bkz. I. Gelner, *Usloviya na Svobodata. Grajdanskoto obştestvo i Negovite Sıpernıtsi*, Sofya 1996, s. 110-113; U. Altermat, *Etnonatsionalizmıt v Evropa*, Sofya 1998, s. 37-39; M. Hroh, "Ot Natsionalnyıh Dvijeniy k Polnostü Sformirovavşeysya Natsii: Protsess Stroitelstva Natsiy v Evropa", http://newrussia.by.ru/materials/politics/hroch-nations.htm (Erişim, 14 Haziran 2007); Smit, *a.g.e.*, s. 111-116. "İtogam Diskusii po Nekotoryım Problemam Natsii", *Vopros İstorii*, S. 8, 1970, s. 89. Tanımlar, teoriler ve okulların yorumu için bkz. V. Todorov, *Etnos, Natsiya, Natsionalizım. Aspekti na Teoriyata i Praktikata*, Sofya 2000, s. 64-127.

ekonomik ve sosyal yapıların etkisi altında kalarak çeşitli dönüşüm ve adaptasyon evrelerinden geçtiğini belirtmektedir.[5]

1. Bulgar Milliyetçiğinde Türk Teması

Bulgar milliyetçiliği de tarihî süreç içerisinde geçirdiği dönemlerin izlerini taşımaktadır. İmparatorluk sistemi ile temelinde özerkliğin, etnik ve dinî homojenliğin üzerine inşa edilen ulus-devlet modeli arasında birtakım uyuşmazlıklar söz konusudur. Bu nedenle, milleti inşa edenler, milletin sınırlarını belirgin bir şekilde çizmek için Osmanlılara karşı şiddetli bir "ötekileştirme" sürecini başlatmışlardır. Kimlik arayışlarında, Osmanlı/Türklük konusunda oluşan zıtlık,[6] Bulgar milliyetçiliğinin organik bir unsuru haline gelmektedir.[7]

Berlin Antlaşmasından sonra Bulgar millî kimliğini inşa etme sürecinin son aşamasına gelinmiştir. Millî şuur oluşturma sürecindeki kadar güçlü olmasa da millî ve devlete ait semboller, eğitim sistemi, ordu ve millî propagandanın çoğunluğu oluşturan Bulgarlar üzerindeki etkisi devam etmektedir.[8] XIX. yüzyılda gelişen "etnik köken", "kan", "inanç", "dil" gibi

---

[5] B. Andersın, *Vıobrazenite Obştnosti. Razmişleniya Vırhu Proizhoda i Razprostranenieto na Natsionalizma*, Sofya 1998, s. 166.

[6] Ulusal bir kimlik oluşturmada "biz-onlar" şeklindeki önemli rol hakkında bkz. Andersın, *a.g.e.*, s. 22-23; B. F. Porşnev, *Sotsialnaya Psihologiya*, Moskova 1979, s. 107-108; G. M. Tamaş, "Natsionalizmıt Kato Kod i Metafora", *İztok - İztok*, S. 2, 1991, s. 16, 18; İ. Katsarski, *Fenomenıt natsiya, A. Krıısteva ve Dr. İdentiçnosti*, Sofya 1995, s. 144; A. Krıısteva, *Etniçnost, Natsionalna İdentiçnost, Grajdanstvo, İdentiçnosti*, s. 112.

[7] Todorova, *a.g.e.*, s. 44, 276; N. Danova, "*Obrazıt na Gırtsite, Sırbıte, Albantsite i Rumıntsite v Bılgarskata Knijnina*", *Vrızki na Sıvmestimost i Nesıvmestimost Mejdu Hristiyani i Müsülmani v Bılgarıya,* Haz. A. Jelyazkova, Sofya 1995, s. 71, 74-75; N. Çernokojev, "Bılgarski Vızrojdenski İdentifikatsii – Prilojeniyata na Hristiyanstvoto", *Balkanski İdentiçnosti v Bılgarskata Kultura ot Modernata Epoha (XIX - XX Vek)*, Sofya 2001, s. 80; H. "Matanov, "Lesna Nauka Li e İstoriyata? (Po Povod na Edna 'Diskusiya' Vıv Vestnik 'Trud')", *Uçitel na Uçitelite. Übileen Sbornik v Çest na Profesor Yordan Şopov,* Haz. M. Radeva, Sofya 2006, s. 267; R. Boztemur, "Natsionalizmıt i Drugiyat – Sızdavaneto na Natsiyata i Natsionalnata Dırjava na Balkanite", *Balkanski İdentiçnosti v Bılgarskata Kultura ot Modernata Epoha*, (XIX - XX Vek), Sofya 2001, s. 217; K. Karpat, *Balkanlar'da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk*, Ankara 2004, s. 332.

[8] N. Kurtev, *Formirane na Bılgarskata Burjoazna Natsiya, Birinci kısım,* Godişnik na Sofiyski Universitet, İdeologiçeski Katedri, C. 57, Sofya 1964, s. 189; M. Radeva, "İdeyata za Natsionalno Edinstvo i Dostoynstvo v Prosvetnata Politika na Bılgarskata Dırjava Sled Osvobojdenieto", *İzvestiya na Bılgarskoto İstoriçesko Drujestvo*, C. XXXV, Sofya 1983, s. 157-170.

unsurlara dayanan kaderci millet anlayışı, Bulgar devletinin çoğunluğunu oluşturan kitlede Bulgar kökenli ve Ortodoks olmayan vatandaşlara karşı şiddetli bir dışlama düşüncesini yaratmaktadır.[9]

Bulgaristan Devleti'nin, ülkedeki Türk azınlığı genel olarak toplumsal gelişme süreçlerinden dışlaması, 1878-1944 yılları arasında reel bir politikaya dönüşmüştür. Bu yüzden Bulgar devleti oldukça uzun bir dönem içerisinde Türk halkının geçim ve refahının düzelmesi için hiçbir adım atmamış, yaşadığı bölgelerin ekonomik bakımdan kalkınması ve altyapı sorunlarının çözülmesi için hiçbir girişimde bulunmamıştır. Bulgar makamları ülkedeki Türk toplumunun eğitimiyle de ilgilenmemekte, mevcut olan özel Türk okullarını ise sırf uluslararası faktörlere karşı azınlık hakları antlaşmalarına[10] riayet ediyor gözükmek için propaganda aracı olarak kullanmaktadır. Bu dönemde göç süreci hızla devam etmiştir ve yaklaşık 600.000 Türk Bulgaristan'ı terk etmiştir. Periyodik göç dalgaları esas olarak kentsel nüfusu -memur kesimini, mülkiyet sahiplerini ve aydınları- etkilemiştir. Bu göç eğilimi Türk toplumunun sosyal yapısı üzerinde son derece olumsuz etkiler yaratmıştır: Bulgar istatistik verilerine göre 93 Harbi'nden XIX. yüzyılın sonuna kadar Bulgarlar, Türklerin sahip olduğu 4 ilâ 7 milyon dönümlük arazisini ele geçirmişlerdir.[11] Bulgaristan'da kalan Türklerin %80'i ailelerini zorla geçindirebilen küçük çiftçilerdir; şehirlerde yaşayanlar ise ağırlıklı olarak küçük esnaflardır; Türklerin sadece %1'i sanayici, tüccar ve girişimcidirler. Özel Türk okullarının varlığına rağmen Türk azınlığının eğitim seviyesi çoğunluktaki Bulgar kesimine nazaran çok daha düşüktür.[12]

---

[9] O. Zagorov, *Moderniyat Natsionalizım. Evropeyskiyat Model. Tendentsii na Razvitie*, Sofya 1995, s. 37; Aynı yazar, *Bılgarskata Natsionalna İdeya (Aktualni Problemi)*, Sofya 1994, s. 90-110; S. Dimitrov, *Problemi na Religiozniya Sinkretizım i Skritoto Hristiyanstvo, Kriptohristiyanstvo i Religiozen Sinkretizım na Balkanite*, Sofya 2002, s. 21; S. Mihaylov, *Vızrojdenskiyat Protses v Bılgariya*, Sofya 1992, s. 19, 102-103.

[10] Berlin Antlaşması, 13.07.1878, Madde 5; Neuilly Antlaşması, 27.11.1919, Madde 49-57. Yayın: *Ot San Stefano do Parij 1878-1947. Nay-Vajnite Dogovori za Bılgariya*. Haz., Önsöz ve Bibliyografya Tz. Bilyarski, Sofya 2009.

[11] *İkonomikana Bılgariya*, Cilt I, Sofya 1969, s. 329.

[12] K. Mançev, E. Doyçinova, "Müsülmanskoto Naselenie ot Severoiztoçna Bılgariya v Bılgarskata i Turskata Politika (1919-1939 g.)", *İstoriçeski Pregled*, S. 5, 1991, s. 57-72; K. Mançev, *Natsionalniyat Vıpros na Balkanite do Vtorata Svetovna Voyna, Natsionalni Problemi na Balkanite: İstoriya i Sıvremennost*, Sofya 1992, s. 40-45; V. Stoyanov, "Turskoto Naselenie na Bılgariya i Ofitsialnata Maltsinstvena Politika (1878-1944)",

2. Tarih Ders Kitaplarında Türk Azınlığı

Bulgaristan'da devlet, kimin "düşman", kimin "dost" olduğuna karar vermektedir. Düşmanın resmini çizmenin en kolay yolu onun "bizden" farklı olduğunu göstermektir.[13] Bulgar tarihinin öğretim müfredatlarına bakıldığında, Osmanlıların düşman olarak gösterildiği açıkça görülmektedir.[14] Bu programlara göre yazılan ders kitaplarının içeriği o kadar çok duygusaldır ki, Bulgaristan Prensliği/Krallığı'nda artakalan Türk azınlığına da "yabancı nüfus"[15] veya "düşman" ve gözüyle bakılmıştır. Yahya Kemal Beyatlı'nın Birinci Dünya Savaşı sonrasında gerçekleştirdiği Bulgaristan gezisinde yaptığı gözlem ve tespitleri, bu siyasetin Bulgar kamuoyunun millet anlayışını nasıl beslediğini ve Türklere karşı olumsuz ve dışlayıcı bir bakışa sahip olduğunun adeta canlı tanığı niteliğindedir.[16]

Stranitsi ot Bılgarskata İstoriya. Sıbitiya, Razmisli, Liçnosti, C. II, Sofya 1993, s. 192-205; O. Zagorov, *Bılgarsko Sotsialistiçesko Sıznanie (Problemi na Formirane i Razvitie)*, Sofya 1989, s. 56; E. Kalinova, İ. Baeva, "Vızroditelen Protses", *Vırhıt na Aysberga. Bılgarskata Dırjava i Turskata Etniçeska Obştnost v Stranata*, (Sredata na 30 -te – Naçaloto na 90 –te Godini na XX v.), "Vızroditelniya Protses" *Bılgarskata Dırjava i Bılgarskite Turtsi*, (Sredata na 30-te- Naçaloto na 90-te Godinina XX vek), C. 1, Haz. İ. Baeva, E. Kalinova, Sofya 2009, s. 9; B. N. Şimşir, *Bulgaristan Türkleri (1878-2008)*, Genişletilmiş İkinci Basım, İstanbul 2009, s. 26-29, 182.

[13] K. Şmit, *Ponyatieto za Politiçeskoto*, Sofya 2008, s. 22, 25.

[14] *İ. İlçev,* "Bılgarçe da te Nariçam Pırva Radost e za Mene, İroniya na İstorika", *V Pamet na İstorika i Priyatelya Profesor Milço Lalkov*, Haz. İ. Baeva, Sofya 2004, s. 97-116.

[15] K. İreçek, *Knyajestvo Bılgarıya. Negovata povırhnina, prıroda, naselenie, duhovna kultura, upravlenıe i noveyşa istoriya*, Plovdiv 1899, s. 57; K. İreçek, *Etnografski promeni v Bılgariya ot osnovavaneto na Knyajestvoto, Sbornik za Narodni umotvoreniya, nauka i knijnina*, S. 5, 1891, s. 517; Dönemin Bulgar devlet adamlarına yakınlığıyla bilinen Jirecek'in 1891 yılında yayınladığı adı geçen makalede Bulgar devletinin Türklere karşı gizlice yürüttüğü etnik temizlik politikasına da şu cümlelerle işaret etmektedir: "*Birçok kişinin düşüncesine göre, Yunanistan ve Sırbistan'da olduğu gibi Türkler zaman içerisinde (Bulgar topraklarından da) çekilip gideceklerdir*".

[16] Yahya Kemal Beyatlı, *Çocukluğum, Gençliğim, Siyasî ve Edebî Hatıralarım*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 2012, s.167-168: "*Bulgar toprağına ayak bastıktan sonra, yalnız İstanbul'dan gelen bir Türk sıfatıyle gördüğüm hüsn-i kabule hayret ettim. (...) Bulgaristan'ın ahvâline daha ziyâde nüfûz ettikten sonra ilk hararetimi kaybettim. Dikkat ettim ki bu Türk muhabbeti ca'lî değil, fakat tamâmiyle Bulgaristan hudûdu hâricindeki Türklere râci'dir. Bulgaristan'da bir milyona yakın bir kütle olan Müslümanları toprağın kökünden koparıp atmak için menhus Ferdinand'ın açtığı siyâsette hiçbir şey değişmemiş. O siyâset kemâkân tatbik ediliyor. Bulgaristan'ın Türklere karşı yeni zihniyeti dâhilî siyâsetinde zerre kadar mütecellî değil. Ağır ve sağır bir usûlle tatbik edilen bu siyâset tamâmiyle mahsûs. Keşke Bulgarlık oradaki Türklüğe, Türkçe bir meselle "Ya bu deveyi gütmeli, ya bu diyardan gitmeli!" dese. Hayır, bunu diyemiyor; çünkü orada Türklük hükûmete sâdıktır,*

Oldukça uzun bir süre için kendi elit tabakası tarafından kasten inkâr edilen; özellikle siyasî, kültürel ve eğitim düzeyi düşük seviyede tutulan; sonunda siyasî atalete ve içine kapanmaya itilen Bulgaristan Türkleri ülke hayatında marjinal topluluk durumuna düşürülmüştür.

Komünist rejim yıllarında milliyetçilik düşüncesi etnosantrik geleneğini devam ettirmiştir. Milliyetçilik, dayatılan yeni ideoloji şemaları açısından değerlendirilmesine rağmen (ve bazı dönemlerde Osmanlı/Türk karşıtlığının yumuşaması)[17], kan-akrabalık, etnik ve dinî ayrımlar henüz aşılabilmiş değildir.[18] Tarih araştırma alanında bunun kanıtı ise, tarihçilerin sadece Bulgar tarihini araştırıyor olmaları[19] ve bunun bir neticesi olarak uzun bir tarihî süreçte Bulgaristan'daki Türklerin geçmişlerinin tarihsel açıdan incelenmemiş olmasıdır.[20] Dolayısıyla bu paradigma etnik millet anlayışının sürdürülmesinde etkili olmuştur.[21]

Okul tarih anlatıları da Bulgaristan Türklerine yeterince ilgi göstermemektedir.[22] Bundan dolayı Bulgar öğrencilerin, onları Bulgaristan

---

hayırhahtır, fedâkârdır, sulhte sâkindir, harpte Bulgar vatanı için harâretle can verir, her türlü düşmanlık hislerinden uzaktır; bu hakîkati Bulgarlar herkesten iyi biliyorlar".
Bulgar Devleti Birinci Dünya Savaşı esnasında ülkedeki Türkleri Bulgar ordusu saflarına çağırmıştır. Bulgar resmî istatistiğine göre, cephede askerî görevde olan Türklerin 9.604'ü şehit düşmüştür. Bu konuda bkz. *Statistiçeski Godişnik na Tsarstvo Bılgariya*, Sofya, 1926, s. 554-556. Diğer binlerce Türk uyruklu asker ise esir düşmüştür veya malûl olmuştur. Bkz. Ü. Memişev, *Uçastieto na bılgarskite turtsi v Borbata Protiv Kapitalizma i Faşizma 1919-1944*, Sofya, 1977, s. 11. Birinci Dünya Savaşı'nda Pomaklar da Bulgar ordusunda yer almışlardır. Buna rağmen savaştan sonra yayınlanan resmî istatistiklerde Pomakların verdiği kayıplar yer almayıp gizlenmiştir.

[17] Bkz. *Drujni i Edinni Prez Vekovete (Sbornik ot İstoriçeski Dokumenti i Spomeni za Turskoto Naselenie)*, Haz. P. Petrov - M. Müslümov, Sofya 1966; D. Genov, *Bratskata Drujba Mejdu Bılgarskoto i Turskoto Naselenie v Narodna Republika Bılgariya*, Sofya 1961; Ü. Memişev, *Zadrujno v Sotsialistiçeskoto Stroitelstvo na Rodinata (Priobştavane na Bılgarskite Turtsi kım İzgrajdaneto na Sotsializma)*, Sofya 1984.

[18] Zagorov, *Moderniyat natsionalizım*..., s. 37; Mihaylov, *Vızrojdenskiyat*…, s. 220.

[19] P. Petrov, *Politiçeskata Lınıya Moje da se Provali – Nauçnata İstina Ostava, İstoritzite – za İstinata, za Nasiliyata, za Sebe si*, Külliyat, Sofya 1994, s. 177.

[20] Petrov, *a.g.m.*, s. 177; Mançev, *a.g.e.*, s. 237.

[21] Petrov, *a.g.m.*, s. 177.

[22] M. Grekova, *Etniçeskite Maltsinstva - Problemi na Sıştestvuvaneto im i Naçini za Upotrebata im, Natsionalnata İdentiçnost v Situatsiya na Prehod: İstoriçeski Resursi*, Sofya 1995/96, s. 258.

vatandaşı olarak algılamaları mümkün olmamıştır.[23] Aynı şekilde Osmanlı dönemiyle ilgili konuların propaganda oyunlarına alet edilmesi, önyargıları daha da güçlendirmektedir. Bu gibi durumlar, Osmanlılara karşı olumsuz bir bakışın oluşmasına katkı sağlamakta, dahası çoğunluk konumunda olan Bulgar öğrencilerin Bulgaristan Türklerine "öteki" gözüyle bakmalarına da sebebiyet vermektedir.[24] Artık isim değiştirme döneminde eğitim tarihi, Bulgar milletinin homojenliğine dair spekülatif bir tarih modeli sunmaya başlamaktadır.[25]

1989'dan sonra etnik kökene dayalı millet fikri, Bulgar kamuoyunda yeniden hız kazanmaktadır.[26] Buna rağmen, gelişen yeni koşullarda geleneksel Bulgar millet anlayışının modern siyaset ve vatandaşlık tanımlı millet anlayışına dönüştürülme fikirleri ortaya çıkmaktadır. Bu anlayış, asimilasyon politikasına karşı çıkıp çoğunluktan farklı olan azınlık gruplarının etnik, dinî ve kültürel özelliklerini koruyarak Bulgar milletinin içinde entegre olmasını öngören bir anlayıştır. Söz konusu anlayış son yirmi-yirmi beş yıl içinde ise yeterli güç kazanamamıştır.[27] Dolayısıyla yeni bir toplumsal ideolojiye dönüşemeyip gerçek bir devlet politikası halini alamamıştır.[28]

---

[23] S. İvanova, "Etno-kulturnite Obştnosti v Bılgarskite Uçebnitsi po Natsionalna İstoriya - Sıstoyanie i Perspektivi", *Aspekti na Etnokulturnata Situatsiya. Osem Godini Po-kısno,* Haz. V. Rusanov, Sofya 2000, s. 479-480; Grekova, *a.g.e.*, s. 277.

[24] M. İsov, *Nay-razliçniyat Sısed. Obrazıt na Osmantsite (Turtsite) i Osmanskata İmperiya (Turtsiya) v Bılgarskite Uçebnitsi po İstoriya Prez Vtorata Polovina na XX vek*, Sofya 2005, s. 120, 94-99, 212.

[25] Aynı yer, s. 194-197, 212-213, 229.

[26] D. Petkova, *Balkanizatsiyata – Drugoto Litse na Globalizatsiyata*, Sofya 2004, s. 101; T. Nedelçeva, *İdentiçnost i Vreme*, Sofya 2004, s. 190.

[27] İ. Minkov, "Za Etnopolitiçeskite Otnoşeniya v Sıvremennata Bılgarska Natsiya (Po Povod Etnopolitiçeskiya Reçnik 'Nie-Te')", *İstoriçeski Pregled*, S. 3, 1996, s. 124; İ. Minkov, "Sıvremennata Bılgarska Natsiya i İntegriranite v Neya Etniçeski Obştnosti", *Spisanie na Bılgarskata Akademiya na Naukite*, S. 3, 2001, s. 13-21; *Bılgariya Prez Dvadeset i Pırviya Vek…*, s. 13-16.

[28] Privetstvie na G. Pırvanov kım Uçastnitsite na Krıglata Masa 'Bılgarskiyat Etniçeski Model', Sofya 2001, s. 5. Ayrıca bkz. K. Petkov, "İnvolütsiyata na Etniçeskiya Model v Bılgariya (Sotsiologiçeski Diskurs)", *Mejdunarodni Otnoşeniya*, S. 1, 2004, s. 37-60; "Etniçeskiyat Vızel - Da Se Razplete İli Da Se Razseçe", *Kapital*, S. 41, 16-22 Ekim 2004, s. I-XII (İlâve); G. Pırvanov, "Natsionalni İnteresi, Natsionalna İdentiçnost, Evropeyska İntegratsiya, Bılgarskite Natsionalizmi i Evropeyskata integratsiya" *Teoretiçna Konferentsiya. Natsionalni İnteresi, Natsionalna İdentiçnost, Evropeyska İntegratsiya,* Haz. V. Prodanov, Sofya 2006, s. 15; K. Petkov, *Zaklüçenie, BılgarskiteNatsionalizmi...*, s. 299.

Bahsettiğimiz durum, millet fikrini oldukça doğru bir şekilde ortaya koyan tarih ders kitaplarında görülebilir. Çünkü XX. yüzyılın son on yıllarında yayınlanan tarih ders kitapları, Bulgar millet profilini etnik çerçeve içerisinde sunmaya devam etmektedir. Ders kitaplarında Bulgaristan Türkleriyle ilgili birtakım bilgilere yer verilmekle birlikte, söz konusu bilgiler değerlendirildiğinde bahsi geçen modern millet anlayışını yansıtacak yeterliliğe sahip değildir. Tabii ki kimi okul kitapları Bulgaristan Türkleriyle ilgili daha kapsamlı ve zengin bilgiler vermektedir.[29] Fakat bu bilgileri veren dersler zorunlu olmadığı için onlar "perde arkasında" kalmaktadır.[30] Bunların yanında, Türklerle ilgili bilgi veren başka ders kitapları da mevcuttur. Fakat bu kitaplarda Bulgaristan Türkleri, düşman ve sadakatsiz topluluk olarak takdim edilmektedirler.[31] Okul öğretiminde bu iddialar, asimilasyon politikasının etkisiyle ve 1990'lı yılların başlarında aşırı milliyetçi propagandanın telkinleriyle daha abartılmıştır.[32]

2001 yılında ve günümüzde eğitimde kullanılan lise tarih ders kitaplarında da Bulgaristan Türklerinin geçmişiyle ilgili bilgiler yer almamaktadır. Kendi görevi olarak sadece ders kitaplarının müfredatını hazırlamayı kabul eden Bulgar Millî Eğitim Bakanlığı, eğitim içeriğinde ve öğretiminde güçlü bir etnosantrizmin var olduğunu tespit etmiştir.[33] İstatistik açıdan zorunlu eğitim ders kitaplarında Bulgaristan Türkleriyle ilgili bilgilerin oranı %0,12- %1,56 arasında değişmektedir.[34] Bu aşırı düşük bilgi oranının 2001'den bu yana Bulgaristan Türklerinin de içinde yer aldığı modern millet anlayışını inşa etmesi mümkün olmamıştır.[35] Millet profilinin çizilmesinde sadece eğitim tek başına yeterli değildir. Bu süreçte kamu bilgi akışı da önemli bir rol oynar. Son yıllarda karşılaşılan çeşitli problemler

[29] Pazliçni, *No Zaedno. Etniçeskite Grupi v Bılgariya*, A. Fol ve diğer., *İstoriyaza 11. Klas na Srednite Obştoobrazovatelni Uçilişta*, Sofya 1996, s. 382-384.
[30] Aynı yer, s. 3.
[31] *Natsionalnite i Etniçeskite Problemi 1944-1989*, P. Delev ve diğer, *İstoriya na Bılgariya za 11. Klas*, Sofya 1996, s. 497-498.
[32] İsov, *a.g.e.*, s. 308.
[33] Strategiya za Obrasovatelna İntegratsiya na Detsata i Uçenitsite ot Etniçeskite Maltsinstva, http://www.minedu.government.bg/left_menu/documents/strategies/ (Erişim, 20 Ekim 2012).
[34] Bkz. makalenin sonundaki tablo.
[35] V. Radenkov, "Natsiyata Mejdu Ponatiyata i Metaforite. Sravnitelen Analiz na Uçebnitsite po Literatura, İstoriya i Tsivilizatsiya, Svyat i Liçnost", http://www.paideiafoundation.org/.../Analizi_uchebnici_literatura_istoria_ sviatilichnost.pdf, c. 24-26 (Erişim, 29 Nisan 2013).

üzerine (ve etnik kimlik kozunun kötüye kullanılmasıyla) Türklerle ilgili olumsuz imaj yeniden gündeme taşınmaktadır.[36] Bunun neticesinde çoğunluk kesimin hafızasına kazınmış etnik millet anlayışı[37] yeniden sahneye çıkmaktadır ve bazı uzmanlara göre bu durum, etnik gerginliğe, sosyal mesafelerin büyümesine, etnik ve dinî bir "öteki"den korkuların artmasına yol açmaktadır.[38]

Sonuç

Bulgar millet fikrini incelemek, ne bir entelektüel hevestir, ne de marjinal bir soruna fazla önem vermektir. Modern Bulgar milliyetçilik anlayışını açıklığa kavuşturmak, devlet eğitim sistemi tarafından inşa edilen toplumsal kimlik üzerinde olumlu anlamda büyük bir etki yaratabilir. Millet fikrini vatandaşlık ve siyaset esasına dayandırmak (Bulgaristan Anayasasında millet anlayışı zaten bu şekilde tanımlanmıştır) Bulgar ulusal ve kültür alanında Bulgaristan Türklerinin niteliğinin olumlu yönde değişmesine yardım edecektir. Ötekiye karşı olumlu bir bakışla edebiyat, eğitim, medya, sinema, spor, siyasî söylemler vasıtasıyla olduğu kadar objektif kriterlerle tarih ders kitaplarında ayrılacak yer ile de Bulgaristan Türkleri mevcut olumsuz imajdan kurtulup sahip oldukları etnik, dinî ve kültürel farklılıklarıyla birlikte modern Bulgaristan milletinin bir unsuru olması mümkün olabilir.

Bu "katılım" mevcut önyargıların ve basmakalıp düşüncelerin ortadan kalkmasını, etnik ve dinî "ötekiye" karşı tepkilerin azalmasını sağlayacaktır. Böylece daha yüksek ortak bir yaşam standardına ulaşılması mümkün olacaktır.

---

[36] "İntervü na Sonya Siromahova s Prof. Mayya Grekova", http://www.obshtestvo.net/content/view/1560/3/ (Erişim, 15 Aralık 2010); P. Dobrev, "Bılgaro-Turski Strasti v İnternet", http://e-vestnik.bg/2659. (Erişim, 13 Ocak 2009).

[37] P. Kabakçieva, *Otvaryaneto kım Sveta i Strahıt ot Çujdiya, Sıstoyanie na Obştestvoto*, Sofya 2008, s. 92.

[38] İ. Tomova, "Razliçnite – Mejdu Stigmata i Priznanieto", http://politiki.bg/?cy=135&lang=1&a0i=223273&a0m=readInternal&a0p_id=459 (Erişim, 13 Mart 2011).

EK

Bulgaristan Türklerinin Modern Bulgar Tarihine Ait
Lise Ders Kitaplarındaki Niceliksel Sunumu.

Ders kitapları	Yazarlar	Ana metinde göreceli payı	Fotoğraf ve çizimlerin sayısı	Tarihsel kaynakların sayısı	İstatistik tabloların sayısı	Analiz ve tartışma soruların sayısı	Bibliyografyada başlık sayısı
İstoriya i Tzivilizasiya za 11. klas. Zadıljitelna i Profilirana Podgotovka, Sofya: Krıgozor, 2009 (2002)	Y. Andreev ve diğerleri	0,19 %	-	-	-	-	-
İstoriya i Tzivilizasiya za 11. Klas. Zadıljitelna Podgotovka, Sofya: Anubis, 2009 (2001)	V. Mutafcieva ve diğerleri	0,12 %	-	-	-	-	-*
İstoriya i Tzivilizasiya za 11. klas. Zadıljitelna Podgotovka, Sofya: Prosveta, 2010 (2001)	V. Güzelev ve diğerleri	0,38 %	-	1	1	2	-
İstoriya i Tzivilizasiyaza 11. klas. Zadıljitelna Podgotovka, Veliko Tırnovo: Slovo, 2001	İ. Lazarov ve diğerleri	1,56 %	-	2	2	3	-
İstoriya na Bylgariya za 11. Klas. Zadıljitelna Podgotovka. Sofya: Planeta 3, 2001	P. Delev ve diğerleri	0,49 %	1	1	1	1	-*

*Ders kitabında bibliyografya yer almamaktadır.

KAYNAKÇA

Altermat, U., *Etnonatsionalizmıt v Evropa*, Sofya 1998.

Andersın, B., *Vıobrazenite Obştnosti. Razmişleniya Vırhu Proizhoda i Razprostranenieto na Natsionalizma*, Sofya 1998.

Beyatlı, Y. K., *Çocukluğum, Gençliğim, Siyasî ve Edebî Hatıralarım*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 2012.

"Bılgarskiyat Etniçeski Model", Sofya 2001.

Boztemur, R., "Natsionalizmıt i Drugiyat – Sızdavaneto na Natsiyata i Natsionalnata Dırjava na Balkanite", *Balkanski İdentiçnosti v Bılgarskata Kultura ot Modernata Epoha*, (XIX - XX Vek), Sofya 2001.

Çernokojev, N., "Bılgarskı Vızrojdenski İdentifikatsii – Prilojeniyata na Hristiyanstvoto", *Balkanski İdentiçnosti v Bılgarskata Kultura ot Modernata Epoha (XIX - XX Vek)*, Sofya 2001.

Danova, N., "Obrazıt na Gırtsite, Sırbıte, Albantsite i Rumıntsite v Bılgarskata Knijnina", *Vrızki na Sıvmestimost i Nesıvmestimost Mejdu Hristiyani i Müsülmani v Bılgarıya,* Haz. A. Jelyazkova, Sofya 1995.

Delev P. ve diğerleri, *İstoriya na Bılgariya za 11. Klas*, Sofya 1996.

Dimitrov, S., *Problemi na Religiozniya Sinkretizım i Skritoto Hristiyanstvo, Kriptohristiyanstvo i Religiozen Sinkretizımna Balkanite*, Sofya 2002.

Drujni i Edinni Prez Vekovete (Sbornik ot İstoriçeski Dokumenti i Spomeni za Turskoto Naselenie), Haz. P. Petrov - M. Müslümov, Sofya 1966.

"Etniçeskiyat Vızel - Da Se Razplete İli Da Se Razseçe", *Kapital*, S. 41, 16-22 Ekim 2004.

Fol, A. ve diğer., *İstoriya za 11. Klas na Srednite Obştoobrazovatelni Uçilişta*, Sofya 1996.

Gelner, İ., *Natsii i Natsionalizım*, Sofya 1999.

_____, *Usloviya na Svobodata. Grajdanskoto obştestvo i Negovite Sıpernıtsi*, Sofya 1996.

Genov, D., *Bratskata Drujba Mejdu Bılgarskoto i Turskoto Naselenie v Narodna Republika Bılgariya*, Sofya 1961.

Grekova, M., *Etniçeskite Maltsinstva - Problemi na Sıştestvuvaneto im i Naçiniza Upotrebata im, Natsionalnata İdentiçnost v Situatsiya na Prehod: İstoriçeski Resursi*, Sofya 1995/96.

İlçev, İ., "Bılgarçe da te Nariçam Pırva Radost e za Mene, İroniya na İstorika", *V Pamet na İstorika i Priyatelya Profesor Milço Lalkov*. Haz. İ. Baeva, Sofya 2004.

İreçek, K., *Knyajestvo Bılgarıya. Negovata povırhnina, prıroda, naselenie, duhovna kultura, upravlenıe i noveyşa istoriya*, Plovdiv 1899.

_____, *Etnografski promeni v Bılgariya ot osnovavaneto na Knyajestvoto, Sbornik za Narodni umotvoreniya, nauka i knijnina*, S. 5, 1891.

İsov, M., *Nay-razliçniyat Sısed. Obrazıt na Osmantsite (Turtsite) i Osmanskata İmperiya (Turtsiya) v Bılgarskite Uçebnitsi po İstoriya Prez Vtorata Polovina na XX vek*, Sofya 2005.

"İtogam Diskusii po Nekotoryım Problemam Natsii", *Vopros İstorii*, S. 8, 1970.

İvanova, S., "Etno kulturnite Obştnosti v Bılgarskite Uçebnitsi po Natsional na İstoriya - Sıstoyanie i Perspektivi", *Aspekti na Etnokulturnata Situatsiya. Osem Godini Po-kısno,* Haz. V. Rusanov, Sofya 2000.

Kabakçieva, P., *Otvaryaneto kım Sveta i Strahıt ot Çujdiya, Sıstoyanie na Obştestvoto*, Sofya 2008.

Kalinova, E., İ. Baeva, "Vızroditelen Protses" – *Vırhıt na Aysberga. Bılgarskata Dırjava i Turskata Etniçeska Obştnost v Stranata* (Sredata na 30-te – Naçaloto na 90-te Godini na XX v.), "Vızroditelniya Protses" *Bılgarskata Dırjava i Bılgarskite Turtsi (*Sredata na 30-te- Naçaloto na 90-te Godini na XX vek), C. 1. Haz. İ. Baeva, E. Kalinova, Sofya 2009.

Karpat, K., *Balkanlar'da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk*, Ankara 2004.

Krıısteva, A. ve Dr., *İdentiçnosti*, Sofya 1995.

Kurtev, N., *Formirane na Bılgarskata Burjoazna Natsiya, Birinci Kısım,* Godişnik na Sofiyski Universitet, İdeologiçeski Katedri, C. 57, Sofya 1964.

Mançev, K., *Natsionalniyat Vıpros na Balkanite do Vtorata Svetovna Voyna, Natsionalni Problemi na Balkanite: İstoriya i Sıvremennost*, Sofya 1992.

Mançev, K., E. Doyçinova, "Müslümanskoto Naselenie ot Severoiztoçna Bılgariya v Bılgarskata i Turskata Politika (1919-1939 g.)", *İstoriçeski Pregled*, S. 5, 1991.

Matanov, H., "Lesna Nauka Li e İstoriyata? (Po Povod na Edna 'Diskusiya' Vıv Vestnik 'Trud')", *Uçitel na Uçitelite. Übileen Sbornik v Çestna Profesor Yordan Şopov,* Haz. M. Radeva, Sofya 2006.

Memişev, Ü., *Zadrujno v Sotsialistiçeskoto Stroitelstvo na Rodinata (Priobştavane na Bılgarskite Turtsikım İzgrajdaneto na Sotsializma)*, Sofya 1984.

_____, *Uçastieto na bılgarskite turtsi v Borbata Protiv Kapitalizma i Faşizma 1919-1944*, Sofya 1977.

Mihaylov, S., *Vızrojdenskiyat Protses v Bılgariya*, Sofya 1992.

Minkov, İ., "Za Etnopolitiçeskite Otnoşeniya v Sıvremennata Bılgarska Natsiya (Po Povod Etnopolitiçeskiya Reçnik 'Nie-Te')", *İstoriçeski Pregled*, S. 3, 1996.

_____, "Sıvremennata Bılgarska Natsiya i İntegriranite v Neya Etniçeski Obştnosti", *Spisanie na Bılgarskata Akademıya na Naukıte*, S. 3, 2001.

Nedelçeva, T., *İdentiçnost i Vreme*, Sofya 2004.

Ot San Stefano do Parij 1878-1947. Nay-Vajnite Dogovori za Bılgariya. Haz., Önsöz ve Bibliyografya Tz. Bilyarski, Sofya 2009.

Petkov, K., "İnvolütsiyata na Etniçeskiya Model v Bılgariya (Sotsiologiçeski Diskurs)", *Mejdunarodni Otnoşeniya*, S. 1, 2004, s. 37-60.

Petkova, D., *Balkanizatsiyata – Drugoto Litse na Globalizatsiyata*, Sofya 2004.

Petrov, P., *Politiçeskata Linıya Moje da se Provali – Naucnata İstina Ostava, İstoritzite – za İstinata, za Nasiliyata, za Sebe si*, Külliyat, Sofya 1994.

Pırvanov, G., "Natsionalni İnteresi, Natsionalna İdentiçnost, Evropeyska İntegratsiya, Bılgarskite Natsionalizmi i Evropeyskata İntegratsiya", *Teoretiçna Konferentsiya. Natsionalni İnteresi, Natsionalna İdentiçnost, Evropeyska İntegratsiya.* Haz. V. Prodanov, Sofya 2006.

Porşnev, B. F., *Sotsialnaya Psihologiya*, Moskova 1979.

Radeva, M., "İdeyata za Natsionalno Edinstvo i Dostoynstvo v Prosvetnata Politika na Bılgarskata Dırjava Sled Osvobojdenieto", *İzvestiya na Bılgarskoto İstoriçesko Drujestvo*, C. XXXV, Sofya 1983.

Smit, A., *Natsionalnata İdentiçnost*, Sofya 2000.

Statistiçeski Godişnik na Tsarstvo Bılgariya, Sofya 1926.

Stoyanov, V., "Turskoto Naselenie na Bılgariya i Ofitsialnata Maltsinstvena Politika (1878-1944) ", *Stranitsi ot Bılgarskata İstoriya. Sıbitiya, Razmisli, Liçnosti*, C. II, Sofya 1993.

Şimşir, B. N., *Bulgaristan Türkleri (1878-2008)*, Genişletilmiş İkinci Basım, İstanbul 2009.

Şmit, K., *Ponyatieto za Politiçeskoto*, Sofya 2008.

Tamaş, G. M., "Natsionalizmıt Kato Kod i Metafora", *İztok - İztok*, S. 2, 1991.

Todorova, M., *Balkani – Balkanizım*, Sofya 2004.

Todorov, V., *Etnos, Natsiya, Natsionalizım. Aspekti na Teoriyata i Praktikata*, Sofya 2000.

Zagorov, O., *Bılgarskata Natsionalna İdeya (Aktualni Problemi)*, Sofya 1994.

_____, *Bılgarsko Sotsialistiçesko Sıznanie (Problemi na Formirane i Razvitie)*, Sofya 1989.

_____, *Moderniyat Natsionalizım. Evropeyskiyat Model. Tendentsii na Razvitie*, Sofya 1995.

Elektronik Kaynaklar

Hroh, M., "Ot Natsionalnyıh Dvijeniy k Polnostü Sformirovavşeysya Natsii: Protsess Stroitelstva Natsiy v Evropa", http://newrussia.by.ru/materials/politics/hroch-nations.htm (14 Haziran 2007).

"İntervü na Sonya Siromahova s Prof. Mayya Grekova", http://www.obshtestvo.net/content/view/1560/3/ (15 Aralık 2010).

Dobrev, P., "Bılgaro-Turski Strasti v İnternet", http://e-vestnik.bg/2659. (13 Ocak 2009).

Radenkov, V., "Natsiyata Mejdu Ponatiyata i Metaforite. Sravnitelen Analiz na Uçebnitsite po Literatura, İstoriya i Tsivilizatsia, Svyat i Liçnost", http://www.paideiafoundation.org/.../Analizi_uchebnici_literatura_istoria_sviatilichnost.pdf, c. 24-26 (29 Nisan 2013).

Strategiya za Obrasovatelna İntegratsiya na Detsata i Uçenitsite ot Etniçeskite Maltsinstva, http://www.minedu.government.bg/left_menu/documents/strategies/ (20 Ekim 2012).

Tomova, İ., "Razliçnite – Mejdu Stigmata i Priznanieto", http://politiki.bg/?cy=135&lang=1&a0i=223273&a0m=readInternal&a0p_id=459 (13 Mart 2011).